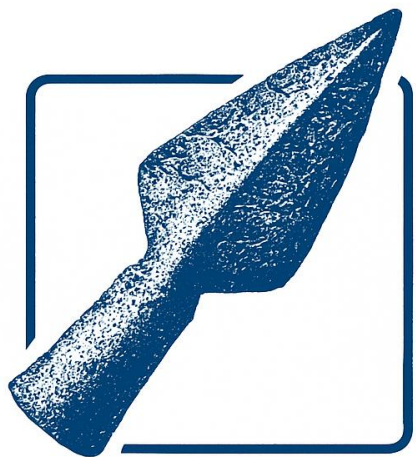

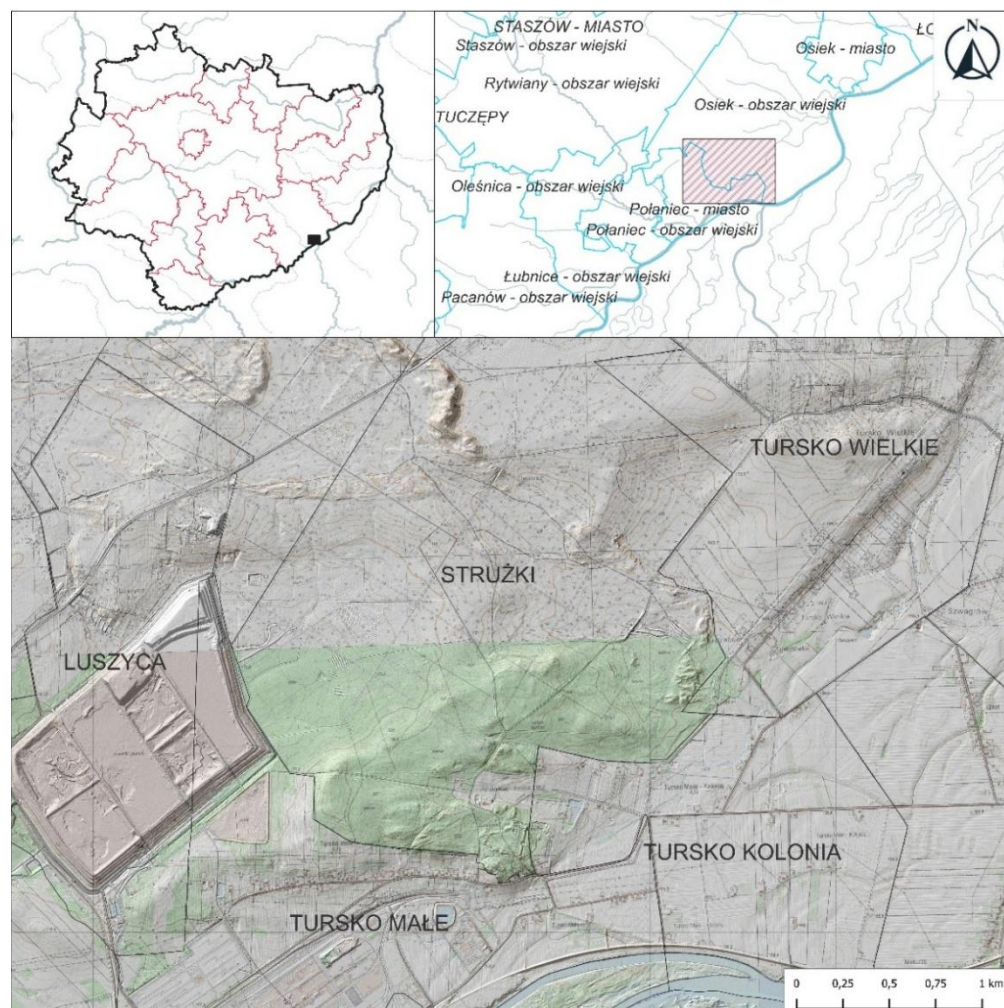
ŚWIĘTOKRZYSKI INFORMATOR ARCHEOLOGICZNY

ODKRYCIA
NR 3/2025

Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków
w Kielcach
ul. Ignacego Paderewskiego 34A, 25-502 Kielce
tel. 41 330 18 00
e-mail: sekretariat@wuoz.kielce.pl

Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków
Delegatura w Sandomierzu
ul. Juliusza Słowackiego 17, 27-600 Sandomierz
tel. 15 832 30 00
e-mail: sandomierz@wuoz.kielce.pl

ŚREDNIOWIECZNE GROTY STRZAŁ Z ROZDWOJONYM LIŚCIEM Z OKOLIC SANDOMIERZA, ĆMIEŁOWA, STARACHOWIC ORAZ Z OBSZARU NADLEŚNICTWA JĘDRZEJÓW

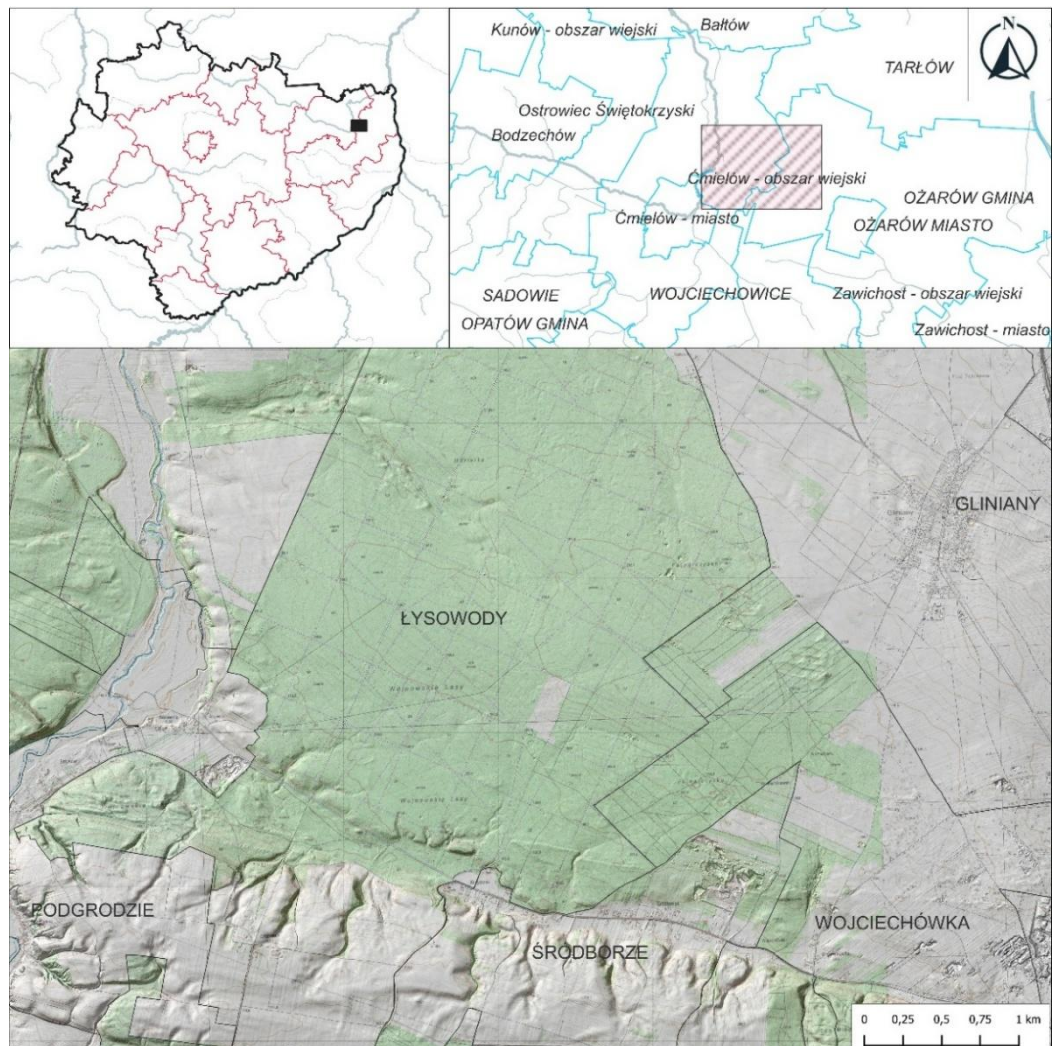
Ryc. 1 – „Zamczysko Turskie”

Do Delegatury w Sandomierzu WUOZ przekazano dwa prawie identyczne masywne groty strzał lub beltów z tulejką i rozdwójnym liściem, oba odkryte w trakcie poszukiwań prowadzonych z użyciem wykrywaczy metali.

Pierwszy z nich został znaleziony w 2023 r. na gruntach msc. Strużki, gm. Osiek, w lesie na terenie tzw. Zamczyska Turskiego (Ryc. 1), identyfikowanego z miejscem bitwy pod Turskiem stoczonej 13 lutego 1241 r. przez rycerstwo krakowskie z wojskami mongolskimi prowadzonymi przez Bajdara (por. FLOREK 2024, tam dalsza literatura). Grot jest wykonany z żelaza, ma okrągłą w przekroju poprzecznym tulejkę nieznacznie zwężającą się w kierunku ostrza.

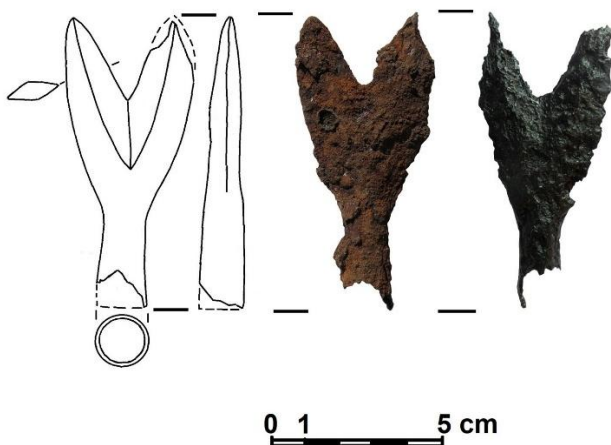
Ostrze jest rozwidlone, o romboidalnych w przekroju poprzecznym końcach (Ryc. 3). Wymiary grotu wynoszą: długość całkowita 83 mm, długość ostrza 55 mm, średnica tulejki 15 mm, maksymalna szerokość ostrza 35 mm, grubość ostrza w miejscu rozwidlenia 8 mm; waga 48,54 g.

Drugi grot znaleziony został w 2025 r. w lesie na gruntach msc. Łysowody, gm. Ćmielów (Ryc. 2). Jest również wykonany z żelaza, ma stosunkowo krótką, okrągłą w przekroju tulejkę i szerokie rozwidlone ostrze, o końcach romboidalnych w przekroju poprzecznym (Ryc. 3).

Ryc. 2 – kompleks leśny Łysowody.

Wymiary grotu wynoszą: długość całkowita 85 mm, długość ostrza 55 mm, średnica tulejki 14 mm, maksymalna szerokość ostrza 40 mm, grubość ostrza w miejscu rozwidlenia 7,5 mm; waga (przed konserwacją) 53,62 g. Są więc praktycznie takie same, jak pierwszego zabytku.

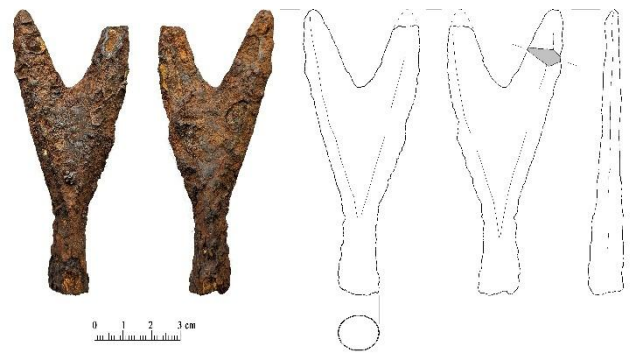
Ryc. 3 – Grot z rozdwójonym liściem ze Strużek, tzw. Zamczyska Turskiego.

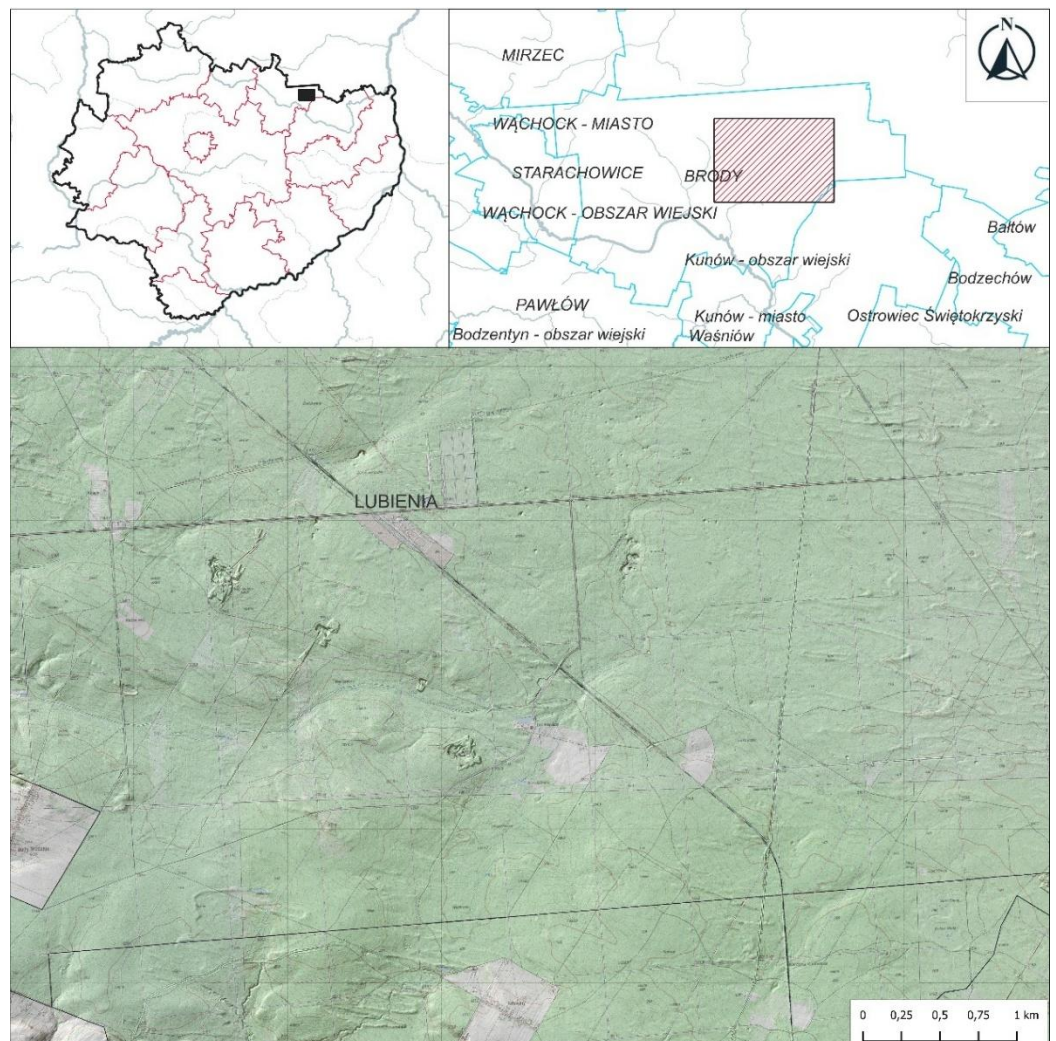
Ryc. 4 – Grot z rozdwójonym liściem z Łysowodów.

Kolejny tego typu grot (nr inw. A.287) został odkryty w 2024 r. w lasach Nadleśnictwa Starachowice (Ryc. 6) przez Stowarzyszenie Grupa Ochrony Zabytków FORT. Wykonany został z żelaza, ma okrągłą w przekroju poprzecznym tulejkę nieznacznie zwężającą się w kierunku rozwidlonego ostrza, którego liście posiadają przekrój o romboidalnych (Ryc. 5). Wymiary grotu wynoszą: dłu-

gość całkowita ok 100 mm, długość ostrza 70 mm, średnica tulejki 14 mm, maksymalna szerokość ostrza 38 mm, grubość ostrza w miejscu rozwidlenia ok. 9 mm; waga 55,19 g (podane wymiary mają charakter orientacyjny, bowiem zabytek został jedynie wstępnie oczyszczony i wymaga zabiegów konserwatorskich).

Ryc. 5 – Grot z rozdwójnym liściem z Lubieni.

Ryc. 6 – kompleks leśny Lubienia.

Ostatni z grotów (nr inw. A.288) o rozdwójnym liściu znaleziony został w 2024 r. lasach Nadleśnictwa Jędrzejów ewid. Bizoręda (Ryc. 7), przez Stowarzyszenie Historyczno-Eksploracyjne WILK. Jest on wykonany z żelaza, ma okrągłą w przekroju poprzecznym tulejkę, liście posiadają przekrój o romboidalnych (Ryc. 8). Wymiary grotu wynoszą: długość całkowita ok 98 mm,

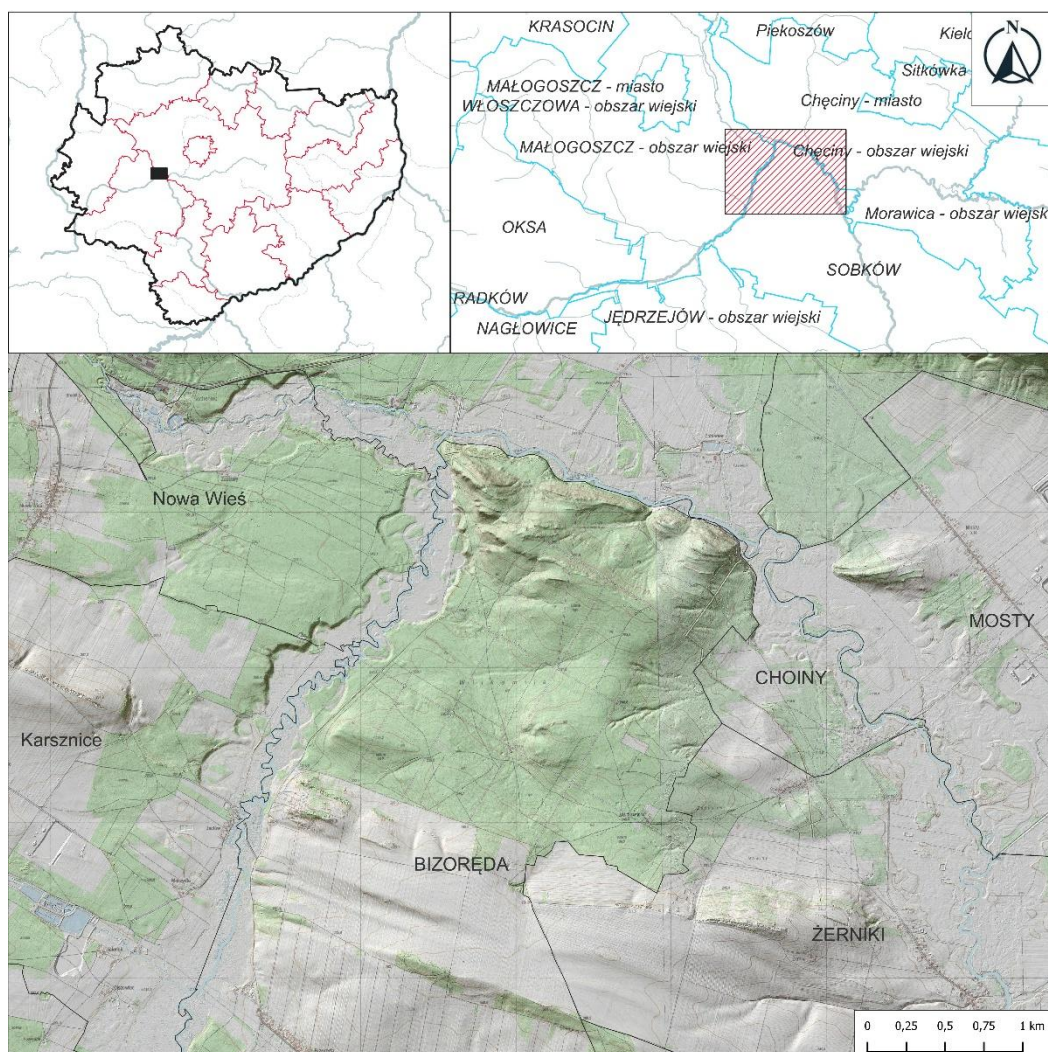
długość ostrza 60 mm, średnica tulejki 14 mm, maksymalna szerokość ostrza 36 mm, grubość ostrza w miejscu rozwidlenia ok. 10 mm; waga 49,17 g (podane wymiary mają charakter orientacyjny, zabytek jest przed konserwacją).

Wszystkie grotory reprezentują bardzo rzadko spotykany typ grotów z tulejką i rozwidlonym liściem. Różne

formy średniowiecznych grotów o rozwidlonym liściu, lecz zawsze z trzpieniem, znane są przede wszystkim z Europy Wschodniej, także Syberii i okolic Kaukazu. A.F. Medvedev określa je jako typ 60 i czas ich występowania na tych terenach datuje bardzo szeroko – od IX po XIV w. (MEDVEDEV 1966, 72-73). Podobne groty z trzpieniami i rozwidlonymi ostrzami spotykane są także na stanowiskach w Kotlinie Karpackiej i obszarach przyległych, łączonych z Węgrami z okresu staromadziarskiego. Badacze węgierscy określają je jako typ D (SEBESTYÉN 1932, 194) lub typ 5 – groty o formie jaskółczego ogona (GÁLL 2013, 729), bądź typ B5 (RUTTKAY 1972, 327-328, ryc. 54). Pojedyncze egzemplarze grotów o rozwidlonym liściu i z trzpieniem – przez A. Nadolskiego określone jako typ IV – znane są również z obecnych ziem polskich, np. Opola i Strzegomia na Śląsku, gdzie są traktowane jako ewidentny element obcy kulturowo (NADOLSKI 1954, 68) oraz z grodziska w Sasiadce, pow. zamojski, identyfikowanego z grodem Sutiejsk na wczesnośredniowiecznym pograniczu polsko-ruskim (KUŚNIERZ 2009,

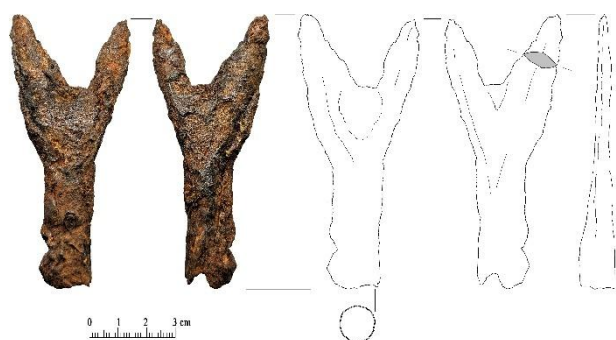
ryc. 17:46; KOTOWICZ 2013, tabl. 82:9/2009/żg).

Groty strzał z tulejką i rozwidlonym liściem A. F. Medvedev wydzielił jako typ 7 wydzielił na podstawie jednego znanego mu egzemplarza z kurhanu 5 na cmentarzysku Plesnicki Mogilnik z IX–X w. w miejscowości Ples, w dorzeczu górnej Kamy w Rosji (MEDVEDEV 1966, 57, tabl. 30:11). Dwa egzemplarze grotów z tulejką i rozwidlonym wąskim liściem, określone jako widłowate, datowane na X–XI w., odkryto na grodziskach w rzcinicy, pow. jasielski (GANCARSKI 2003, ryc. 4:4) i w Sasiadce (KOTOWICZ 2013, 67, tabl. 83:34/2009/żg). Wszystkie one jednak wyraźnie różnią się formą liścia, są również mniejsze, mniej masywne niż egzemplarze ze Strużek i Łysowodów. Najbliższą formalną i terytorialną analogią do opisywanych zabytków są 2 grotty odkryte w Ułowie, pow. tomaszowski, woj. lubelskie, w trakcie poszukiwań z użyciem wykrywaczy metali, a więc niestety również pozbawione kontekstu, stąd trudne do datowania (FLOREK 2024b, 16, 77).

Ryc. 7 – Kompleks leśny Białoręda.

Podobne, chociaż również nieliczne groty znane są z Czech i Słowacji. Przez A. Ruttkaya określane są jako typ A2 (RUTTKAY 1976, 327, ryc. 54). Typ ten jest równoważny typowi BVa wg typologii R. Krajíca (KRAJÍČ 2003, 185). Groty takie odkryto m.in. na zamkach Zítkov koło miejscowości Choceň (Pardubický kraj) i Týřov koło miejscowości Karlova Ves (Středočeský kraj) w Czechach, oraz w miejscowości Gajary-Posádka (Bratislavský kraj) na Słowacji. Wszystkie są datowane na XIV i XV w. (por. DURDÍK 1982, tabl. VII; VÍCH 2017, 101). Tak też zapewne, a więc na schyłek średniowiecza (XIV-XV w.) należałoby datować prezentowane groty znalezione w Strużkach, Łysowadach, Lubieni oraz lasach Nadleśnictwa Jędrzejów.

Ryc. 7 – Grot z rozdwójonym z lasów Nadleśnictwa Jędrzejów.

LITERATURA:

DURDÍK T. 1982. *Nálezy z bradu Týřova II. Katalog starších sbírek*. Zprávy čs. společnosti archeologické při Čs. akademii věd 24, Praha.

FLOREK M. 2024a. *Military Accessories from the "Tursko Castle" Near Połaniec, Świętokrzyskie Voivodeship. A Contribution to Research on Mongolian and Mongolian-Ruthenian Raids on the Sandomierz Lands in the 13th Century*, *Analecta Archaeologica Ressoviensia* 19, s. 131-141.

FLOREK 2024b. *Kolekcja ulowska. Zabytki średniowieczne i nowożytnie*, [w:] Ulów – archeologiczna perla Roztocza. Wielokulturowy zespół osadniczy w świetle badań interdyscyplinarnych, red. B. Niezabitowska-Wiśniewska, Lublin, s. 11-114.

GANCARSKI J. 2003. *The Early Mediaeval Stronghold at Trzcínica in the District of Jasło: Preliminary Research Results*,

[w:] *Polonia Minor Medii Aevii. Studia ofiarowane Panu Profesorowi Andrzejowi Żakiemu w osiemdziesiątą rocznicę urodzin*, red. Z. Woźniak, J. Gancarski, Kraków – Krosno, s. 263-285.

KOTOWICZ P. N. 2013. *Broń i oporządzenie jeździeckie*. [w:] *Sutiejsk. Gród pogranicza polsko-ruskiego z X-XIII wieku. Studium interdyscyplinarne*, red. J. Kalaga, Warszawa-Pętkowice, s. 62-75.

KUŚNIERZ J. 2009. *Znaleziska wczesnośredniowiecznych militariów w międzyrzeczu Wisły i Bugu jako materialne ślady konfliktów zbrojnych na pograniczu polsko-ruskim*. [w:] *Pogranicze polsko-ruskie we wczesnym średniowieczu na Lubelszczyźnie. Skarby z Przeszłości*, t. X, red. E. Banasiewicz-Szykuła, Lublin, s. 139-166.

KRAJÍČ R. 2003. *Sezimovo Ústí. Archeologie středověkého poddanského města 3. Kovárna v Sezimově Ústí a analýza výrobků ze železa*, Praha – Sezimovo Ústí – Tábor.

MEDVEDEV A. F. 1966. *Ру́чное метательное ору́жие. Лук и стрелы, самострел VIII-XIV в.в.* *Археология СССР. Свод археологических источников* E1-36, Москва.

МЕДВЕДЕВ А.Ф. 1966. *Ручное метательное оружие. Лук и стрелы, самострел VIII-XIV в.в.* *Археология СССР. Свод археологических источников* E1-36, Москва.

NADOLSKI A. 1954. *Studia nad uzbrojeniem polskim w X, XI i XII w.* *Acta Archaeologica Universitatis Lodzensis* 3, Łódź.

RUTTKAY A. 1976. *Waffen und Reiterausrüstung des 9. bis zur ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts in der Slowakei (II)*. *Slovenská Archaeológia* 24, s. 245-395.

SEBESTYÉN K. CS. 1932. «*A sagittis Hungarorum ...*» *A magyarok íja és nyíla*. *Dolgozatok a Szegedi Tudományegyetem Régiségtudományi Intézetéből* 8, s. 167-255.

VÍCH D. 2017. *Projectile head finds from Zítkov Castle near Choceň*. *Acta Militaria Mediaevalia* 13, s. 83-109.

Marek Florek

Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków
Delegatura w Sandomierzu
ORCID: 0000-0002-9917-710X

Daniel Czernek

Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków
w Kielcach
ORCID: 0009-0001-1615-0033